

Навчальна книга – Богдан / О. Рудницька – 2005. – 360 с.

REFERENCES

1. Barb-Hall, F. (2016). *Yak rozmovlyaty z ditmy pro mistetstvo*. [How to talk with children about art]. Lviv: Vid-vo Staroho Leva.

2. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»*. (2017). [The Law of Ukraine «On Education»]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

3. Ekzyuperi, A. (2010). «*Malenkiy prints*». *Podarunkove vydannya znamenitykh kazok dlya ditey ta doroslykh. Malyunky avtora*. [«Little Prince». A gift edition of the famous fairy tales for children and adults. Author's drawings]. Moscow.

4. Kémeron, D. (2005). *Put khudozhnyka vasha tvorcha maysternya*. [The Artist's Way: A Spiritual Path to Higher Creativity]. Moscow.

5. *Kontseptualni zasady reformuvannya seredn'oyi shkoly «Nova ukrayinska shkola»*. (2017). [Conceptual Principles of Reforming the Secondary School 2New Ukrainian School]. <http://mon.gov.ua/konczepczya.pdf>

6. *Kontseptsiya khudozhno-estetychno vykhovannya uchniv u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh*. [Concept of artistic and aesthetic education of students in general educational institutions.]. http://www.yurinfo.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=1182&article_id=165701#

7. Robinson, K. i Lu Aronika. (2016). *Shkola maybutn'oho. Revolyutsiya u vashiy shkoli, yaka nazavzhdy zminyt osvitu*. [Creative Schools: The Grassroots revolution Thats Transforming Education]. Lviv.

8. Robinson, K. (2017). *Osvita proty talantu. Sylta tvorchosti*. [Out of Our Minds: The power of Being Creative]. L'viv.

9. Masol, L. (2004). *Kontseptualni zasady formuvannya zmistu zahalnoyi khudozhnoyi osvity v konteksti derzhavnykh standartiv*. [Conceptual basis for the formation of the content of general artistic education in the context of state standards]. http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/1/visnuk_3.pdf

10. *Muzychno-pedahohichni systemy ta kontseptsiyi XX stolittya: pidruchnyk / [Nikolayi H., Cherkasov V. ta in]; za zah.red. kand.nauk, prof.Taynel E. Vyd.2-he*.(2018). [Musical-pedagogical systems and concepts of the twentieth century: a textbook]. Lviv.

11. Rudnytska, O. (2005). *Pedahohika: zahalna ta khudozhnya: Navchalnyy posibnyk*. [Pedagogy: general and artistic: A manual.]. Ternopil.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БОЖОК Тетяна Володимирівна – викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

Наукові інтереси: методика розвитку духовно-творчого потенціалу підлітків загальноосвітніх шкіл в контексті сучасної музичної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BOZHOK Tetyana Volodymyrivna – Teacher of techniques of musical expression, of the chair of musical art and choreography of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky

Circle of research interests: the method of development of spiritual and creative potential of adolescents of general schools in the context of musical education.

*Дата надходження рукопису 23. 11. 2017 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. Ф. Черкасов*

УДК 373.3.016:7-047.44

КОМИШАН Юлія Вадимівна – асистент кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, e-mail: kafedra_muzyki@ukr.net

РЕПРЕЗЕНТАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Мистецька освіта відіграє важливу роль у становленні особистості молодшого школяра, виступаючи як засіб соціалізації, особистісного становлення і зростання. Істотні соціальні, економічні, культурні зміни, що характеризують нині розвиток України, зумовлюють необхідність осучаснення існуючої системи мистецької освіти.

Модернізація мистецької освіти у початкових класах в Україні потребує впровадження у навчальний процес нових наукових підходів, ефективних форм, методів і засобів, реалізація яких зорієнтована на впровадження інновацій, які б осучаснили її, наблизили до вимог суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем мистецької освіти свідчить про

багатовекторність її вивчення. Педагогічні дослідження В. Орлова, Г. Падалки, О. Рудницької присвячені розробці методології мистецько-освітньої проблематики, також тут зазначається про вагому роль мистецтва та мистецької освіти у вдосконаленні особистості та формуванні її духовного потенціалу. У роботах І. Ляшенка, О. Овчарук розглядаються питання історії мистецької освіти в Україні та світі. Проблема взаємодії (комплексу, синтезу) мистецтв, міжпредметних зв'язків, інтегрованих курсів останні десятиліття активно привертає увагу дослідників у сфері педагогіки мистецтва і на різних концептуальних і методичних засадах розв'язується щодо початкової школи (Т. Крижанівська, О. Куревіна, Т. Михайлова, Т. Науменко). Однак, попри значну увагу вчених до різних аспектів мистецько-освітньої проблематики, помітно бракує комплексних досліджень, присвячених проблемам і перспективам становлення і розвитку мистецької освіти у початковій школі, що і зумовило вибір теми публікації [9].

Метою даної статті є узагальнення особливостей формування та виявлення нових тенденцій розвитку мистецької освіти у початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перебудова навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, пристосування його до потреб суспільства виділили як компонент мистецьку освіту. Мистецька освіта – це освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та удосконалення власної почуттєвої культури. Шкільна мистецька освіта виступає ядром системи художньо-естетичного виховання і розглядається у суто педагогічному значенні як забезпечення спеціально організованих педагогічних умов формування духовного світу особистості засобами мистецтва у загальноосвітньому навчальному закладі. Під час опанування мистецьких цінностей учні набувають базові компетентності (загальнокультурні, художньо-пізнавальні, комунікативні тощо), формується прагнення і здатність до художньо-творчої самореалізації і духовного самовдосконалення [6].

Система мистецької освіти в початковій школі в Україні почала формуватися у 20-х рр. ХХ ст. У шкільній практиці та педагогіці існували два підходи до викладання

предметів мистецтвознавчого циклу, що історично склалися:

– вивчення окремих видів мистецтва як шкільних предметів (цей підхід передбачає зорієнтованість на загальнодидактичні принципи і втілення в навчальних програмах);

– мистецька освіта у контексті «живого» спілкування (цей напрямок орієнтується як на загальнодидактичні принципи, так і на принципи художньої педагогіки, які впливають із самої природи мистецтва – образності, інтонаційності, асоціативності, цілісності і т.п.; реально втілювався в педагогічних концепціях Д. Кабалецького, Н. Брюсової, Л. Школяр.

Ще на початку ХХ ст. стали активно звучати твердження про поліфункціональність мистецької освіти. Ідеєю синтезу мистецтв захоплювався український композитор М. Леонтович. Він був одним із перших вітчизняних митців, який звернувся до ідеї синтезу музики й світла і тлумачив її як естетичну потребу нового підходу до навчання й виховання молодших школярів. Педагог уважав за доцільне ознайомлювати учнів з аналогією «сім кольорів спектра – сім тонів музичної гами», з уявленнями про паралелі між кольорами та інтервальними співвідношеннями тонів. Прогресивний характер мали погляди педагогів Н. Брюсової, А. Гольденвейзера, А. Шеншина, які радили опиратися на специфіку самого мистецтва, на принципи наочності, самодіяльності, життєвості, на виховання живого сприймання творів мистецтва, їхнє безпосереднє відчуття [8].

Оригінальну концепцію мистецької освіти для молодших школярів на інтегративній основі розробляв і втілював у власній практиці український музикознавець і педагог Б. Яворський. В обґрунтуванні власних педагогічних принципів він виходив із розуміння цілісності сприйняття дитиною оточуючого світу та мистецтва, активного залучення асоціацій під час музичної, візуальної та рухової творчості. Зорові відчуття діти реалізували в малюнках, які відображали настрої від прослуханої музики (сукупність кольорових плям, абстрактних пейзажів). Далі процес зорових асоціацій поглиблювався: учні мали графічно зображувати тему музичного твору (умовна конструкція музичної архітектоники) і водночас відтворити в кольоровій гамі динамічний розвиток музичного образу. Паралельно застосовувалися рухові імпровізації (зокрема вправи Е. Жак-Далькроза), вокальні імпровізації (пов'язані з

ладовими відчуттями), створення віршів, колективне музикування на дитячих інструментах, розігрування театральних вистав [8].

У 30-х–40-х р. ХХ ст. у викладанні різних видів мистецтва офіційно утвердився «технологізм». Наприклад, урок музики було перейменовано на урок співів, а зміст навчальних програм з музики укладався відповідно до видів діяльності: слухання музики, спів, музична грамота. Кожен вид мистецтва, передбачений шкільною програмою мав чітке практично-прикладне значення. На цей час основною функцією мистецького виховання та навчання був розвиток органів відчуття та формування в учнів «правильного» сприйняття «соціалістичної дійсності».

В організації мистецької освіти у школі визначальною стала концептуальна єдність всього навчально-виховного процесу. Це, з одного боку, позбавляло ініціативи навчальні заклади, а з іншого – забезпечувало дотримання у навчанні єдиних державних стандартів, критеріїв якості освіти. Проте така централізація і уніфікація системи мистецької освіти сповільнювала, а інколи і заважала оновлювати навчальний процес, була неспроможною швидко реагувати на вимоги часу, ускладнювала використання новаторських методів навчання. Негативно впливала на процес навчання і надмірна ідеологічна залежність навчального матеріалу [9].

У добу «хрущовської відлиги» (60-ті рр. ХХ ст.) для теорії та практики мистецької освіти молодших школярів прогресивне значення мали думки О. Апраксіної, Н. Ветлугіної про те, що процеси навчання і виховання повинні органічно поєднуватися («навчаючи – виховувати і виховуючи – навчати»), а зміст мистецької освіти має бути певним чином систематизовано. На визначення мети та завдань мистецької освіти, значну роль у їх упорядкуванні мав Загальносоюзний з'їзд вчителів у 1968 р. У виступах наголошувалося на потребі реалізації досить важливого завдання – засвоєння учнями історичної культурної спадщини країни засобами мистецтва через реалізацію завдань мистецької освіти на уроках літератури, музики, образотворчого мистецтва [5].

У 70-ті рр. ХХ ст. кращі педагоги почали усвідомлювати одне із ключових протиріч, властивих мистецьким програмам, між вимогою досягнення цілісності уроку і розподілом його на основні види діяльності. В 1971–1975 рр. за «Матеріалами ХХІV з'їзду КПРС», основним завданням мистецької

освіти в школі було послідовне підвищення рівня естетичної, культурної освіченості; збагачення світогляду людини засобами мистецтва; формування чіткої ідеологічної позиції; уміння сприймати та розуміти прекрасне.

У 1980-ті рр. ХХ ст. з'являється концепція музичного виховання Д. Кабалецького, який уперше в історії шкільної музичної педагогіки сформулював мету музичного виховання в широкому культурологічному контексті. Плідними є думки Д. Кабалецького про необхідність розробки принципів художньої педагогіки, які б випливали із природи мистецтва і відрізнялися від загальнодидактичних принципів. Ідеї Д. Кабалецького отримали творче переосмислення в працях педагогів-науковців Л. Школяр і В. Школяр. У систему наявної мистецької освіти ними впроваджено технологію розвиваючого навчання, цільовим орієнтиром якої є формування у школярів теоретико-осягаючого мислення [5].

З 90-х років ХХ століття, зі здобуттям Україною державної незалежності, у розвитку мистецької освіти у початковій школі відбулися істотні зміни. Було створено законодавче поле для функціонування всіх рівнів мистецької освіти, затверджені цільові державні програми «Учитель», «Діти України», «Обдарована дитина», що відображають окремі аспекти її розвитку. Активно розроблялися нові положення про закономірності процесу художньо-естетичного виховання підростаючого покоління, обговорювалися концепції виховання особистості засобами мистецтва [1].

Але мистецька освіта в початковій школі тривалий час продовжувала обмежуватися такими традиційними предметами художньо-естетичного циклу, як «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво». У результаті свідомості учнів створювалася фрагментарна художня картина світу і дискретна модель культури. Це зробило необхідним пошук ефективних шляхів інтеграції художньо-естетичних знань, уявлень, цінностей, досвіду молодших школярів. Так, В. Щербина розробив програму з мистецької освіти для початкової школи, в якій види мистецтв інтегруються навколо одного провідного виду, найчастіше музики, рідше – образотворчого мистецтва. М. Пічкур запропонувала тематичну (сюжетну) інтеграцію, коли навчальний матеріал добирається за принципом зовнішньої формальної спорідненості образів і тем художніх творів – поетичних, музичних візуальних. Оригінальну концепцію і

програму «Синтез мистецтв» розробила О. Куревіна, яка обрала інтегратором авторського курсу естетичні категорії. До спільних міжвидових точок дотику Т. Крижанівська відносить: єдину природу мистецтва, естетичне ставлення до світу, аналогічність творчого пошуку митців будь-якого фаху, художній образ, універсальність засобів художньої виразності різних видів мистецтва, художній пафос, смислову та стильову єдність, асоціативно-емоційну природу [2].

Саме предметно-інтегративна модель мистецької освіти була покладена в основу державних освітніх стандартів у галузі «Мистецтво». У її змісті інтегруються музична, образотворча та мистецько-синтетична змістові лінії. Програма з навчального предмету «Мистецтво» спрямована на поліхудожнє виховання особистості, формування в учнів основ цілісної художньої картини світу. Зміст навчального предмету побудовано за моделлю поліцентричної інтеграції мистецьких знань, що передбачає інтегрування домінуючих змістових ліній – музичної та образотворчої, які органічно поєднуються в єдиний тематичний цикл на основі естетико-світоглядної орієнтації і збагачуються елементами хореографії, театру і кіно, які входять до мистецько-синтетичної змістової лінії [4].

Ідеї інтегрованого підходу до навчання мистецтва у початковій школі включають теоретичне обґрунтування; взаємозалежності структурних компонентів педагогічної системи (цілі – зміст – процес – результат – оцінювання); взаємодії основних змістових ліній державного стандарту (музичне, візуальне та синтетичні мистецтва); єдності компонентів змісту освіти (сприйняття – аналіз – інтерпретація – практична діяльність – творчість).

Не спростовуючи зазначений підхід, підкреслимо, що в структурній взаємодії елементів змісту інтегрованих курсів з мистецтва у початковій школі мають бути об'єктивно відображені системні зв'язки, центральною ідеєю яких є універсальні художньо-естетичні закономірності «ритм», «контраст», «симетрія», «композиція» тощо. Це можливо за умов поліцентричної інтеграції змісту, де всі види мистецтв, що поєднуються в автономію предмета, водночас зберігають свою автономність [9].

Методологічним орієнтиром розширення інноваційних підходів у педагогічній практиці слід вважати національну основу мистецької освіти. Так, в роботах Г. Падалки розробляється тематика

регіональних підходів у становленні мистецької освіти. Науковий інтерес становлять дослідження методики використання українських виконавських традицій у музичному навчанні, формування національної самосвідомості особистості молодших школярів у процесі і музичної, і хореографічної діяльності, педагогічних умов засвоєння народних звичаїв і мистецьких традицій [7].

У контексті національних пріоритетів розвитку мистецької освіти слід окреслити ряд перспективних аспектів. Це, зокрема, питання модернізації її змісту на національній основі, визначення методичних засад вивчення спадщини і сучасної творчості українських авторів, розробки принципів відбору навчального матеріалу з урахуванням потреб становлення національної самосвідомості засобами мистецтва.

Особливої гостроти і теоретичної значущості в контексті розвитку гуманістичних засад мистецької освіти у початковій школі набувають проблеми формування диспозицій особистості молодшого школяра як внутрішньої схильності до мистецької діяльності. Суттєвим внеском до вирішення цих проблем стали, наприклад, дослідження Л. Масол щодо формування в учнів початкових класів естетичного ставлення до мистецтва. Він приходить до висновку щодо необхідності створення умов узгодженої взаємодії основних психолого-педагогічних факторів «потреба, інтерес-мотив, установка» для досягнення результативності музичної діяльності учнів [3].

Виходом на значно вищий інноваційний рівень мистецької освіти відзначається проблематика, пов'язана із діагностикою мистецької розвиненості особистості. Актуальними нині є проблеми залучення молодших школярів до самопізнання, самооцінювання, рефлексивного осягнення власних мистецько-навчальних здобутків. Практика навчання мистецтва в школі плідно розвивається за умови розробки методичних засад визначення навчальних досягнень учнів на відповідних уроках предметів художнього циклу [7].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, мистецька освіта у початковій школі пройшла шлях від навчальних предметів з певних видів мистецтва до предметно-інтегративної моделі. Нині мистецька освіта з домінують синкретичних форм творчості стає фундаментом художнього мислення молодших школярів, яке активно розвивається в середніх класах у процесі

поглибленого пізнання мистецтв на матеріалі широкого спектра художніх зразків різних епох і стилів, жанрів і форм, а також під час вивчення курсу художньої культури в старших класах, тобто на завершальній стадії опанування предметів художньо-естетичного циклу в школі, що сумарно забезпечує формування цілісної художньої картини світу.

Процес подальшого оновлення початкової мистецької освіти характеризується пошуком сучасних педагогічних концепцій і впровадженням у життя нових педагогічних технологій. Враховуючи сучасні соціокультурні реалії та культуротворчі процеси в Україні, мистецька освіта у початковій школі має враховувати та будуватися на засадах вітчизняних традицій та в загальному контексті європейської й світової інтеграції з орієнтацією на загальнолюдські демократичні цінності громадянського суспільства.

Водночас зауважимо, що за межами наукового пошуку все ще лишаються проблеми роботи з обдарованими дітьми, художній розвиток дітей з обмеженими мистецькими здібностями. Потребують вирішення питання з'ясування педагогічних стимулів, шляхів опосередкованого впливу на мистецький розвиток особистості молодших школярів у розмаїтті різновидів художньої діяльності. Всі ці питання є перспективними щодо проведення подальших наукових розвідок у даному напрямку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Волков С. М. Мистецька освіта в культурі України 90-х років ХХ століття / С. М. Волков. – К. : Ера, 2014. – 208 с.
2. Комаровська О. А. Мистецька освіта: глибина й багатогранність / О. А. Комаровська // Мистецтво та освіта. – 2016. – № 1. – С. 6–9.
3. Масол Л. М. Завдання поліхудожнього виховання учнів / Л. М. Масол // Мистецтво та освіта. – 2013. – №2. – С. 4–7.
4. Мистецтво. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 клас [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/navchalni-programy.html>.
5. Ніколаї Г. Ю. Методологічні пошуки у сфері мистецької освіти / Г. Ю. Ніколаї // Актуальні питання мистецької освіти та виховання: зб. наук. праць. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – Вип. 1. – С. 3–17.
6. Отич О. М. Педагогіка мистецтва: сутність та місце в системі наук про освіту / О. М. Отич // Мистецтво та освіта. – 2014. – № 2. – С. 13–17.
7. Падалка Г. Теорія і методика мистецької

освіти: інноваційна проблематика / Г. Падалка // Мистецтво та освіта. – 2015. – №1. – С. 9–12.

8. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька / О. П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014. – 360 с.

9. Сідлецька Т. І. Становлення і розвиток мистецької освіти в Україні // Знання. Освіта. Освіченість: Зб. матеріалів I Міжнародної наук.-практ. конференції. – Вінниця: ВНТУ, 2012. – С. 46–52.

REFERENCES

1. Volkov, S. M. (2014). *Misteska osvita v kulturi Ukraini 90-h rokiv XX st.* [Artistic education in the culture of Ukraine 90-ies of XX century]. Kyiv.
2. Komarovska, O. A. (2016). *Mistetska osvita: glibina i bagatogrannist.* [Artistic education: depth and versatility]. Kyiv.
3. Masol, L. M. (2013). *Zavdannya polihudozhnogo viovannya uchniv.* [Tasks of poly-arts education of students]. Kyiv.
4. *Mistetstvo. Navchalna programa dlya zagalnoosvitnih navchalnih zakladiv. 1-4 klas* [Art. Educational program for general educational institutions. Grade 1-4] [elektronniy resurs]. – Rejim dostupu: <http://mon.gov.ua/activity/education/navchalni-programy.html>.
5. Nikolai, G.Y. (2014). *Metodologichni poshuki u sferi mistetskoj osvitu.* [Methodological quest for artistic education]. Sumi.
6. Otich, O. M. (2014). *Pedagogika mistetstva: sutnist ta miste v sistemi nauk pro osvitu.* [Pedagogy of art: the essence and place in the system of education sciences]. Kyiv.
7. Padalka, G. (2015). *Teoriya i metodika nistetskoj osviti: innovatsiyna problematika.* [Pedagogy of art: the essence and place in the system of education sciences]. Kyiv.
8. Rudnitska, O. P. (2014). *Pedagogika: zagalna i mistetska.* [Pedagogy: general and artistic]. Ternopil.
9. Sidletska, T. I. (2012). *Stanovlennya i rozvytok mystetskoj osvity v Ukraini.* [Formation and development of artistic education in Ukraine]. Vinnitsa.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОМИШАН Юлія Вадимівна – асистент кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх учителів до викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» у загальноосвітній школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOMYSHAN Yulia Vadymivna – Assistant of the Department of Music of Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko.

Circle of scientific interests: preparation of future teachers for the teaching of an integrated course «Art» in a general education school.

Дата надходження рукопису 16. 12. 2017р.

Рецензент – д.п.н. професор В. В. Радул.